ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента Климчука Михайла Павловича на дисертацію Чашницької Тетяни Григорівни на тему «Ідентифікація особи за матеріалами відеозапису», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Оцінка актуальності теми проведеного дослідження є першою вимогою загальної оцінки опонентом роботи здобувача, оскільки за відсутності актуальності обраної тематики та реальної потреби у її науковому осмисленні, таке дослідження втрачає сенс.

Стосовно роботи Чашницької Тетяни Григорівни слід зазначити наступне: як заявлена тематика, так і зміст роботи, запропоновані авторкою висновки і рекомендації переконливо свідчать про відповідність дисертації вимогам сьогодення, а відтак підтверджують актуальність обраного для дослідження напряму. Дисертантка справедливо відзначає, що останнім часом правоохоронні органи під час розслідування кримінальних правопорушень все частіше використовують матеріали відеозапису, отримані з камер відеоспостереження різних установ та організацій, відеореєстраторів тощо з метою встановлення особи. За таких умов використання матеріалів відеозапису для встановлення осіб – учасників подій, зокрема, шляхом проведення портретних експертиз, дозволить суттєво підвищити ефективність розслідування (с. 15-16).

Авторкою небезпідставно наголошується на нагальній необхідності вирішення низки проблемних питань, пов'язаних з удосконаленням нормативно-правової регламентації порядку виявлення, фіксації, збирання та використання матеріалів відеозапису з метою ідентифікації особи під час кримінального провадження, розроблення організаційно-правових засад його функціонування та автоматизації відповідно до сучасних умов, надання криміналістичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання результатів ідентифікації особи за матеріалами

відеозапису під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (с. 17).

Викликає повагу наукова сміливість авторки, яка, незважаючи на достатню розробленість у наукових працях вчених-криміналістів питань, присвячених різним аспектам криміналістичної ідентифікації, ототожнення особи, судової портретної експертизи тощо під час розслідування кримінальних правопорушень, а також інших дотичних аспектів проблематики (с. 16), спрямувала наукові зусилля на авторське переосмислення теоретичних та практичних питань окресленої проблематики, що обумовлено, у тому числі, й багаторічним практичним досвідом роботи дисертантки в експертних підрозділах.

Аналізуючи вагомі надбання вчених щодо різних аспектів криміналістичної ідентифікації, ототожнення особи, судової портретної експертизи тощо у кримінальному провадженні, Т.Г. Чашницька у роботі ставить за мету розроблення теоретико-правових засад ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності ідентифікації особи під час розслідування кримінальних правопорушень.

На погляд офіційного опонента, вищенаведеного цілком достатньо для констатації достатнього ступеня актуальності обраної дисертантом тематики.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Викладені в роботі наукові положення та висновки є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Про достатній рівень достовірності значною мірою свідчить опрацювання здобувачкою значного обсягу літературних джерел з різних галузей наукового знання, використання як національного законодавства та наукових праць вітчизняних авторів, так і робіт правників інших держав, міжнародних нормативно-правових актів.

Вагомості роботі надає емпірична база, на яку спирається дисертантка. Зокрема, аналіз статистичних й аналітичних матеріалів МВС України, Експертної служби МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, даних, отриманих унаслідок вивчення вироків судів з кримінальних проваджень,

кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося з використанням матеріалів з камер відеоспостереження та проведення судової портретної експертизи, результати анкетувань слідчих та дізнавачів Національної поліції України, експертів Експертної служби МВС України. Також використано власний досвід авторки, набутий під час роботи в експертних підрозділах. Про достатню глибину вивчення дисертанткою предмету дослідження свідчить список використаних наукових, нормативних та правозастосовних джерел.

Достовірність, повноту та об'єктивність отриманих результатів у значній мірі забезпечило використання авторкою комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, які дали змогу найоптимальніше врахувати специфіку об'єкта й предмета дослідження. Зокрема, використано: методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – для детального з'ясування змісту досліджуваних питань (у всіх розділах дисертації); спеціально-правові методи, передусім порівняльно-правовий – під час аналізу наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); історико-правовий – у межах тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень законодавства основних термінів, що використані в дисертації, серед яких «ототожнення особи», «ознаки зовнішності», «матеріали відеозапису», «джерела доказової інформації» (підрозділи 1.1, 1.2), висвітлення розвитку наукових поглядів на деякі проблемні питання; системно-структурний – для формування алгоритму дій слідчого, спеціаліста-криміналіста та судового експерта під час виявлення, збирання, фіксації та використання джерел доказової інформації та відібрання зразків для порівняльного дослідження під час розслідування кримінальних правопорушень (підрозділи 1.3, 2.1); метод системного аналізу – під час визначення напрямів удосконалення процесу автоматизації портретної експертизи (підрозділи 2.2, 2.3); статистичний – задля підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); соціологічний – з метою підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих, спеціалістів-криміналістів та експертів (у всіх розділах дисертації) (с. 19-20).

З урахуванням визначеного, можна стверджувати про те, що наукові положення і висновки, сформульовані у дисертації, є належним чином обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних в ході дослідження результатів полягає, насамперед у тому, що робота є одним з перших після прийняття КПК України 2012 року спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та прикладних проблем ідентифікації особи за матеріалами відеозапису та їх використання в розслідуванні кримінальних правопорушень.

До найважливіших положень, що містять наукову новизну, і можуть бути зараховані до тих, що сформульовані вперше, слід віднести такі:

– сформульовано визначення поняття ідентифікації особи за матеріалами відеозапису як процесу ототожнення особи з використанням комплексу ознак зовнішності як статичних, так і динамічних, що сприятиме запобіганню кримінальним правопорушенням, їх розслідуванню на підставі відомостей про осіб, які можуть бути встановлені шляхом проведення судової експертизи за матеріалами відеозаписів, отриманих з камер спостереження і використані як доказ факту чи обставин, що встановлюють під час кримінального провадження (с. 21, 30, 51, 185);

– запропоновано використовувати можливості ідентифікації особи за її ходою під час проведення судової експертизи (с. 21, 88, 89, 123);

– запропоновано наукові підходи щодо ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, отриманих з відеокамер дронів в особливих умовах (с. 21, 89, 123);

– сформульовано загальні положення методики ідентифікації особи за матеріалами відеозапису під час проведення судової експертизи, систематизовано стадії її проведення (с. 21, 90-92).

Крім того, ряд інших наукових положень (с. 21-22, 69, 107) у значній мірі удосконалюють сучасне наукове знання про організаційно-правові засади та особливості збирання та використання матеріалів відеозапису під час розслідування кримінальних правопорушень, методичні підходи до ідентифікації особи за матеріалами відеозапису Експертною службою МВС України та Державною

міграційною службою України, становлення криміналістичної ідентифікації особи за ознаками зовнішності, ґенезу використання її результатів у кримінальному провадженні, використання АРМ для ідентифікації особи за матеріалами відеозапису в Експертній службі МВС України, можливості використання матеріалів відеозапису як джерел доказової інформації у кримінальному провадженні, підвищення доказової значимості матеріалів відеозапису як об'єктів судової експертизи.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація характеризується логічним і змістовим наповненням, відповідно до плану, структура якого забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики ідентифікації особи за матеріалами відеозапису та їх використання в розслідуванні кримінальних правопорушень.

У розділі 1 «Теоретико-правові засади ідентифікації особи за матеріалами відеозапису» викладаються базові теоретичні положення, які слугували основою для подальшого дослідження питань ідентифікації особи за матеріалами відеозапису: основні етапи становлення криміналістичної ідентифікації особи за ознаками зовнішності, ґенеза використання результатів ідентифікації у кримінальному провадженні; матеріали відеозапису як джерело доказової інформації у кримінальному провадженні; аналіз матеріалів відеозапису як об'єктів судової експертизи.

Цікавим є дослідження дисертанткою терміну «ідентифікація» та її використання в криміналістиці (с. 25-33). Також доволі переконливо виглядає сформульоване Т.Г. Чашницькою авторське визначення поняття «ідентифікація особи за матеріалами відеозапису», яке являє собою процес ототожнення особи з використанням комплексу ознак зовнішності, як статичних, так і динамічних, що сприятиме запобіганню кримінальним правопорушенням, їх розслідуванню на підставі відомостей про осіб, які можуть бути встановлені шляхом проведення судової експертизи за матеріалами відеозаписів, отриманих з камер спостереження і використані як доказ факту чи обставин, що встановлюють під час кримінального провадження (с. 51, 184).

Цікавим є підхід авторки в підрозділі 1.3. до визначення сутності та переліку об'єктів судової експертизи (с. 41-42, 52). Також здобувачкою встановлено, що об'єкти судової експертизи взагалі, а також портретні експертизи та експертизи матеріалів відеозапису зокрема представлені матеріальними та матеріалізованими носіями інформації, а також зразками для порівняльного експертного дослідження (с. 41, 49, 52).

У розділі 2 «Організаційно-правові засади використання матеріалів відеозапису» авторкою ґрунтовно аналізуються методи та прийоми збирання матеріалів відеозапису в кримінальному провадженні, досліджуються матеріали відеозапису як джерело криміналістично значущої інформації про особу, виокремлено напрями запровадження досвіду інших країн у сфері ідентифікації особи за матеріалами відеозаписів.

Досить прогресивним є погляд дисертантки на розроблення перспективних напрямів використання матеріалів відеозапису систем відеоспостереження, що сприятиме оптимізації розслідування кримінальних правопорушень, зменшенню помилок правосуддя, покращить криміногенну ситуацію у державі (с. 100).

Викликає науковий інтерес виокремлення процесу ідентифікації особи за ознаками зовнішності такі етапи: виготовлення мальованих портретів, створення суб'єктивного портрета, розробка основ експертизи встановлення особи за ознаками зовнішності, криміналістичне ототожнення особи за ознаками зовнішності як розділ криміналістичної техніки, розробка сучасних теоретичних засад ідентифікації особи за ознаками зовнішності (с. 100).

Заслуговує на увагу спроба Т.Г. Чашницької виділити такі завдання, що потребують розв'язання на цей момент в досліджуваній справі: 1) адаптація методів оцінки інформативності та достовірності відображення ознак зовнішнього вигляду людини, зображених на нових носіях портретної інформації, до практики виконання портретних досліджень на сучасному етапі та підготувати відповідні методичні рекомендації для експертів; 2) вирішення питання про розробку спеціалізованих програмних засобів для ідентифікації особи за матеріалами відеозапису (с. 101).

Дисертантка логічно акцентує увагу на тому, що одним з напрямів удосконалення використання матеріалів відеозапису під час розслідування кримінальних правопорушень є більш широке запровадження цифрових технологій у процесі збирання та накопичення баз відеозаписів, що будуть сприяти можливості пошуку зображень осіб, які цікавлять правоохоронні органи, а також наповнення та використання баз відеозаписів із зображеннями правопорушників, що підвищити ймовірність ідентифікації за ними особи (с. 101, 186-187).

Значна увага приділяється авторкою дослідженню відеозаписів та інших електронних носіїв, які відіграють значну роль у процесі встановлення особи та під час здійснення розслідування правопорушень. Наголошено, що відеозапис має значні переваги, оскільки містить достовірну, повну, наглядну та переконливу фіксацію особи, відповідних подій та дозволяє в подальшому проводити діагностичні та ідентифікаційні дослідження (с. 77, 101-102).

Завершальним у роботі є **розділ 3 «Особливості проведення ідентифікації особи за матеріалами відеозапису»**, який також містить ряд положень, цікавих з погляду науки криміналістики та корисних в аспекті прикладного правозастосування.

Значна увага приділяється авторкою методиці ідентифікації особи за матеріалами відеозапису під час проведення судових експертиз (с. 103-145). Також доволі цікавою і такою, що заслуговує на підтримку, видається запропонована методика ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, що дозволить експертам при виконанні портретних експертиз проводити якісно дослідження та надавати аргументовані висновки, дасть можливість слідчим встановлювати особу правопорушника та використовувати встановлену інформацію для розкриття та розслідування правопорушень (с. 181, 187).

Обґрунтованими є сформульовані висновки щодо встановлення сталої сукупності групових ознак зовнішності, встановлення їх збігу або відмінності (наприклад статура, зріст, антропологічний тип тощо) (с. 118, 135, 181).

Окремим блоком роботи є питання, що стосується з'ясування на прикладах

ДНДЕКЦ МВС України та ДМС України перспектив застосування програмно-технічних комплексів та автоматизованих робочих місць для ідентифікації особи за матеріалами відеозапису в органах виконавчої влади (с. 146-161).

Обґрунтованою вважаємо пропозицію створити централізовану відеотеку та здійснювати автоматизований облік особливо небезпечних злочинців, також визначити особливості формування відеообліків та особливості їх використання під час проведення оперативно-розшукових заходів, розробити спеціалізоване програмне забезпечення з метою об'єднати зусилля в рамках МВС, а саме розробити єдине програмне забезпечення щодо використання баз даних з фото зображеннями осіб в базі ДМС та матеріалів відеозаписів, на яких зафіксовані особи, які підлягають встановленню (с. 181, 188).

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження, все ж варто відзначити, що воно містить окремі недоліки, а також положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час його захисту.

1. Не викликає заперечень відображене у рубриці «уперше» наукової новизни твердження науковиці щодо ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, отриманих з відеокамер дронів в особливих умовах (с. 21), змістовними видаються й приклади вивчення зарубіжного досвіду (Німеччина, США, Китай) діяльності поліції з використання інформаційні технології (с. 89-100). Водночас, враховуючи обраний предметний напрям досліджень в межах спеціальності 081 «Право», викликає запитання, які конкретні пропозиції авторки щодо використання матеріалів відеозапису, отриманих з відеокамер дронів? Які шляхи надання таким матеріалам кримінальної процесуальної форми з урахуванням положень вітчизняного кримінального процесуального законодавства (у межах відповідної експертизи, пред'явлення для впізнання тощо)?

2. Потребує додаткового роз'яснення вжитий дисертанткою термін «особливі умови» у назві підрозділу 3.3 (Організаційно-правові аспекти використання

матеріалів відеозапису, отриманих з відеокамер різних відомств та установ в особливих умовах). Адже використання відповідних понять, терміносистем у назвах структурних елементів наукового дослідження апріорі покладає на дисертанта здійснення їх наукового аналізу у дослідницькій частині та формування відповідних висновків, логічно пов'язаних з означеною категорією. Натомість, у дисертації відсутнє тлумачення авторкою «особливих умов» та будь-яка наукова дискусія щодо змісту цього поняття. Можливо, авторка розуміє під такими особливий правовий режим, який має бути забезпечений відповідними уповноваженими державними органами в умовах запровадженого в Україні воєнного стану?

3. Одне з питань анкетування слідчих органів Національної поліції, експертів Експертної служби та суддів судів загальної юрисдикції стосується з'ясування практичної необхідності в розробленні методичних рекомендацій з ідентифікації особи за матеріалами відеозапису (з метою підвищення результативності висновків експертів), на що переважна більшість респондентів дала ствердну відповідь (Додаток А, с. 207-209). Проте в роботі відсутні подані у систематизованому вигляді відповідні методичні рекомендації, які могли б бути відображені в додатках та апробовані у практичній діяльності органів досудового розслідування.

4. Окремі зауваження стосуються наведення Т.Г. Чашницькою прикладів із судової практики, які доцільно було б оформити із посиланням на Єдиний державний реєстр судових рішень або відповідний архів суду.

Проте наведені вище дискусійні положення жодним чином не знижують високого наукового рівня дисертації.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані авторкою у дисертації, доволі повно відображені в авторефераті та опублікованих працях. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено в 5 наукових і навчально-методичних публікаціях, з яких – 4 статті у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному науковому виданні, що індексується в міжнародній науко метричній базі даних Web

of Science, 9 тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в науково-практичних конференціях.

ВИСНОВОК: дисертація Чашницької Тетяни Григорівни на тему «Ідентифікація особи за матеріалами відеозапису» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачкою досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – розробку теоретико-правових засад ідентифікації особи за матеріалами відеозапису під час розслідування кримінальних правопорушень. Дисертація повною мірою відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами і доповненнями) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами і доповненнями), а її авторка – Чашницька Тетяна Григорівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри права
ПВНЗ «Європейський університет»
кандидат юридичних наук, доцент **М. П. Климчук**

___.___.2023

Європейський університет • м. Київ • Україна • Приватний вищий навчальний заклад
Ідентифікаційний код 24366800
Підпис М.П. Климчук засвідчую
Зав. відділом управління персоналом